

quae me a scribendo deterruit, mandatum vestrae reverendissimae dominationis. Vos vero quae tandem causa a scribendo retardavit? Sed sint, ut libet, quae hactenus acta sunt. Posthac curandum, ne amicitiae officium deseratur. En ego, ut aiunt, glaciem frango. Reverendissima dominatio vestra sequatur et me aliquando solitis illis suis suavissimis litteris consoletur. Commendo me dominationi vestrae reverendissimae.

Venetiis 7. Decembris 1463.

Humilis servitor
B. cardinalis Nicaenus
manu propria.

58. Bessarion Cardinalis

Principi

Christophoro Mauro.

15 Licet ex iniuncto nobis legationis officio ea potissimum in animo nostro cura versetur, ut populum christianum Deo magis gratum acceptabilemque reddamus, tamen de salute reliquorum a recto tramite aberrantium saepenumero cogitamus, et tum praesertim, cum ex eorum conversatione aliquid commodi Christianis resultat. Hinc est, quod Romanorum pontificum vestigiis inhaerentes Iudaeos inter Christianos
20 habitare permittimus, ut si voluerint, possint aliquando commode respiscere; nolentes vero, nullam valeant apud districtum iudicem suae pertinaciae excusationem invenire.

Oblata sane nobis pro parte dominationis et celsitudinis tuae petitio continebat, quod, licet alias antecessores tui et dominatio celsitudoque tua ac communitates, rectores, cives, universitates et officiales terrarum, civitatum et castrorum tuo dominio suppositorum Iudaeos praedictos in dictis civitatibus, castris, terris et locis tenere et cum eis pacisci ac capitula facere consuevissent cum maximo ipsorum
30 hominum et subditorum tuorum commodo ac pro minori dispendio, nihilominus tamen quidam postea dubitantes, an antecessores tui praelibataque dominatio et celsitudo tua, communitatesque ipsae, rectores, cives, universitates et officiales dictas conventiones pacta et capitula inire potuissent, ea dictis Iudaeis non observare, sed contra capitula
35 privilegia et conventiones, quae de concessione tuae dominationis ante-

12 *Supra criptio*: Bessarion Cardinalis illustrissimo et excellentissimo principi domino Christophoro Mauro.

Ep. 58. Bessarion ordnet bei Gelegenheit seiner Legation mit diesem Schreiben vom 18. Dezember 1463 die Rechtsverhältnisse der Juden im Bereich der Republik Venedig dahin, daß die ihnen früher gewährten Zugeständnisse weiterbestehen sollen.

Überlieferung: Venedig, Archivio dei Frari, Memoriale tom. XV. Druckausgabe: H. Vast, *Le Cardinal Bessarion*. Paris 1878. Appendice IV. p. 457 s.

Mohler, *Kardinal Bessarion*. III.

cessorumque tuorum cum communitatibus, civibus et universitatibus civitatum terrarum et locorum, in quibus habitant, multipliciter vexare, perturbare et gravare coeperunt.

Quocirca dominatio et sublimitas tua frequenti dictarum universitatum civium et civitatum conquestione permota nobis supplicavit, 5 ut super his commoditati populorum tuorum providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur cupientes, quantum cum Deo possumus, commodo, tranquillitati et minori dispendio populorum praefatorum providere, dominationis ac celsitudinis tuae in hac parte supplicationibus inclinati, auctoritate, qua fungimur apostolica, et plenaria 10 super hoc facultate suffulti, volumus, statuimus atque decernimus tenore praesentium, quod omnes conventiones, concessiones, capitula, privilegia et pacta eisdem Iudaeis concessa, quae et quas de confirmatione seu consensu dominationis tuae ac antecessorum et successorum tuorum cum civitatibus, civibus et universitatibus provinciarum tuarum, 15 castrorum et locorum praedictorum quomodolibet hactenus inierunt et fecerunt vel in posterum inibunt et facient, observentur et illis libere potiantur, quodque pacifice et quiete cum illis stare, vivere, conversari et traficari libere Iudaei ipsi permittantur. Absolventes harum tenore dominationem et celsitudinem tuam ac omnes et singulos rectores, cives, 20 universitates et officiales provinciarum, terrarum, castrorum et locorum praedictorum, qui et quae propter conventiones, concessiones et pacta, praedicta, quomodolibet excommunicationis vinculo innodatae essent, et ut in posterum similes concessionem et capitula inire possint et sua, tuis eadem auctoritate concedentes, conventionesque et capitula 25 huiusmodi similiter observari mandantes. Iniungentes insuper omnibus, tam clericis quam laicis, cuiuscumque ordinis, status, gradus, conditionis existant, tam praesentibus quam futuris, in virtute sanctae obediendae, quarum in praemissis, seu contra hanc nostram concessionem nullam contrarie praesumant, non obstantibus quibuscumque in 30 contrarium facientibus.

In quorum fidem robur et testimonium praesentes nostras litteras fieri ac nostri consueti sigilli iussimus apparatu muniri.

Datum Venetiis in monasterio S. Georgii maioris, A. D. 1463
XV Kalendas Ianuarias.

35

33 apparatu scripsi apperiscite Ms.

59. Βησσαρίων

Καρδινάλις καὶ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Πρὸς τὸν Παιδαγωγὸν τῶν Παίδων τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου.

Εὐγενέστατε ἄνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων. Ἐδεξάμην καὶ πρότερον καὶ ἄνυν διὰ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γράμματα τῆς εὐγενείας σου, καὶ ἀναμένων, ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις τῆς τῶν αὐθεντοπούλων προνοίας, οὐκ ἀπεκρίθην

5 Ἑρμητιανοῦ Λ Μ Ἑρμητιανοῦ Ρ | 5 γράμματα ΜΡ γράμμα Λ | 5—6 καὶ ἀναμένων . . . ἀπεκρίθην σοι. Λ πρὸς α οὐκ ἀπεκρινάμην, ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν αὐθεντοπούλων Μ Ρ

Ep. 59. Der Brief vom 9. August 1465 richtet sich an den Erzieher der Kinder des Despoten Thomas Palaiologos und ordnet deren Versorgung. Es handelte sich um zwei Söhne: Andreas im Alter von 12 und Manuel im Alter von 10 Jahren, sowie um eine Tochter Zoë, die 1465 auf Geheiß des Fürsten nach Italien gekommen waren, diesen bei ihrer Landung in Ancona aber nicht mehr unter den Lebenden fanden († 13. Mai 1465). Der Papst hatte die Sorge für ihren Unterhalt übernommen. Bessarion nahm die Verteilung der Mittel und die Regelung ihrer Lebensweise in die Hand. Monatlich erhalten sie 300 fl., wovon 200 fl. für ihren Unterhalt und Dienerschaft, 100 fl. für die Vornehmen in ihrer Umgebung bestimmt sind. Der Kardinal hält nicht zurück, von dem Unwillen des Papstes über die viel zu große Dienerschaft der Vertriebenen zu berichten, und bemerkt, daß auch kein Turonensis mehr gewährt werden könne. Der Erzieher Hermetianos und der Arzt Kritobulos haben auf genaue Haushaltungsführung zu achten. Notwendig ist der Arzt, ein griechischer und lateinischer Lehrer, ein Dolmetscher und schließlich ein, auch zwei lateinische Priester; denn nach Wunsch des Vaters sollen die Prinzen im Sinne der lateinischen Kirche erzogen werden. Eingehende Vorschriften werden erteilt über die Teilnahme am Gottesdienst, Pflege der Umgangsformen mit hoch und nieder. Der Erzieher hat zusammen mit dem Arzt darüber zu wachen. Die gewissenhafte Einhaltung der Vorschriften ist Voraussetzung für ihre finanzielle Unterstützung. Als Aufenthaltsort kommen Rom und Ancona augenblicklich nicht in Frage wegen der herrschenden Seuche. Sie sollen daher bis September oder Oktober in Cingoli (Τζιχολόν) in der Mark Ancona bleiben. Weiterhin werde der Bischof von Osimo (Ὅσμου), zu dessen Diözese dieser Platz gehört, Sorge treffen. Die Namen Τζιχολόν sowie Ὅσμου sind in der alten lateinischen Übersetzung (Migne PG 161, 683 D) irrtümlich mit Sicilia und Como gedeutet worden. Vgl. dagegen E. Legrand: *Revue des études grecques* V (Paris 1892) 108—115; *Byz. Zschr.* I (1892) 354. Dementsprechend ist Bd. I 309 zu verbessern.

Überraschend ist, daß dieser Brief ebenso wie die zwei folgenden in der damaligen Volkssprache geschrieben ist. Vielleicht, daß der fürstlichen Umgebung die Schriftsprache nicht in allweg verständlich gewesen ist. Daß der Brief von Anfang an in der Volkssprache vorlag, besagt nach Lampros dessen Übernahme in dieser Form durch Phrantzes, während dieser selber seinen Ausdruck zu archaisieren suchte. Noch mehr beweist es die unabhängig hiervon erfolgte Überlieferung der beiden anderen Briefe in der Volkssprache.

Der Pädagog und griechische Lehrer Hermetianos ist nach Lampros' Feststellung der Verfasser einiger προσφωνήματα, die sich in der Pariser Nationalbibliothek Cod. gr. 3043 befinden. Der Arzt Kritobulos ist nicht näher bekannt. Über das weitere Schicksal der Prinzen vgl. Bd. I 309 f.

σοι. ἐπειδὴ δὲ νῦν ἐγένετο, πέρας λαβοῦσα ἰδοῦ γράφω αὐτῇ. παραμυθεῖσθαι μὲν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν ἀφόρητον λύπην τοῦ μακαρίτου ἐκείνου καὶ ἀγίου δεσπότη οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ· διὸ καὶ παραιτοῦμαι τοῦτο τὰ νῦν.

Γίνωσκε δέ, ὅτι ὁ ἀγιώτατος πάπας διὰ παρακλήσεώς τινων φίλων καὶ 5 οἰκείας καλοθελείας καὶ καλοκάγαθίας ἔταξε νὰ δίδῃ κάθε μῆνα τὰ αὐθεντόπουλα δουκάτα τριακόσια, ὡσπερ ἔδιδε καὶ τῷ ἀγίῳ τῷ δεσπότη καὶ πατρὶ αὐτῶν. θέλει δὲ καὶ ὀρίζει ὁ ἀγιώτατος πάπας, ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα νὰ εἶναι διὰ τὰ τρία ἀδέλφια ἐπίσης ἀνέγγιστα, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τροφήν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων μικρῶν ἐξ ἧ ἑπτὰ τοῦ καθ' ἑνός 10 καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ τροφήν ἀλόγων τεσσάρων τὸ ὀλιγώτερον καὶ εἰς ῥῶγαν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων καὶ εἰς ἐνδύματα τῶν αὐθεντοπούλων, νὰ εἶναι καλὰ ἐνδύματα, καὶ κάπου νὰ περισσεύῃ καὶ τίποτες τὸν καθ' ἕνα διὰ νὰ βοηθηθῶσι κάπου εἰς ἀσθένειάν τους ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. καὶ τοῦτο θέλει νὰ γένη ἐξ ἅπαντος καὶ νὰ μὴδὲν γένη ἄλλέως· τὰ δὲ λοιπὰ ἑκατὸν δουκάτα τὸν μῆνα, 15 ἤγουν χίλια καὶ διακόσια τὸν χρόνον, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τινὰς ἄρχοντας καὶ καλὰ πρόσωπα, ὅπου νὰ εἶναι κοντά των, νὰ τὰ δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντρο-

1 δὲ Λ οὖν M P | 1 πέρας . . . αὐτῇ Λ νῦν καὶ γράφω M P | 2 ὑμᾶς τε Λ καὶ ὑμᾶς M P | 3 καὶ παραιτοῦμαι Λ παραιτήσομαι M P | 5 τινων φίλων Λ φίλων τινων M P | 6 καλοθελείας M P καλοθελίας Λ | 6 καὶ καλοκάγαθίας Λ] M P om. | 6 ἔταξε . . . αὐθεντόπουλα Λ M P ἔταξεν ἵνα δίδωντα κατὰ μῆνα τοῖς αὐθεντοπούλοις | 7 τῷ δεσπότη Λ] M P om. τῷ | 7 καὶ πατρὶ αὐτῶν Λ M P om. | 9 ἀνέγγιστα Λ ἀνέγγιστα M P | 11 ῥῶγαν Λ ῥόγαν M P | 12 ὑποχειρίων Λ] M P add. αὐτῶν | 13 περισσεύῃ Λ περισσεύσῃ M P | 15 μὴδὲν M P μὴ Λ | 16 ἤγουν . . . χρόνον M P] Λ om. | 17 κοντά των Λ μετ' αὐτῶν M P | 17 νὰ τὰ δουλεύουν M P] Λ om. τὰ

Überliefert ist der Brief durch Georgios Phrantzes, der ihn bei der Schilderung der Geschichte des Thomas Palaiologos in sein Chronikon aufgenommen hat. Handschriftlich bietet den Text: München, Cod. gr. 239 (XVI saec. = M), Paris, Suppl. 80 (1771 exarat. = P), dann noch ein Kodex in Lampros' persönlichem Besitz (XVII saec. = Λ), von Lampros als ἄξιον πολλοῦ λόγου gekennzeichnet und deswegen bei seiner Ausgabe, sicher auch mit Recht, bevorzugt. M und P stimmen im Text des Briefes (der des Chronikon bleibt hier außer Frage) in den allermeisten Fällen miteinander überein. Auffällig sind die Abweichungen zwischen beiden gegenüber Λ. Doch lassen sie den Schluß auf zwei verschiedene Redaktionen nicht zu. Ferner macht Lampros namhaft: Mailand, Cod. Ambr. P 24 sup., P 123 sup., Turin B VI 20 (beim Bibliotheksbrand 1904 beschädigt, Rom, Ottobon. 620, und eine Hs in der Bibliothek des Nikolaos Karatza (Νέος Ἑλληνομνήμων V [1908] 19 n. 3).

Druckausgaben liegen vor in der lateinischen Übersetzung von Phrantzes' Chronikon durch Jac. Pontanus, Ingolstadt 1604; im Anhang von Joa. Meursius, Hesychii Opuscula. Lugduni Batavorum 1613, p. 57—64; Χρονικὸν Γεωργίου Φραντζῆ ed. K. Alter. Wien 1796 (nach M); dasselbe im Bonner Corpus ed. J. Bekker. Bonnae 1838, 416, 3—423, 22 (nach P); danach wiederholt bei Migne PG 161, 677—686; schließlich von Sp. P. Lampros: Νέος Ἑλληνομνήμων. V (Athen 1908), 20—28. Vorliegende Wiederholung stützt sich auf Lampros, von dessen Apparat die unwesentlichen Angaben ausgeschieden sind.

φιάζουν καὶ νὰ τὰ φυλάττουν. ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος πάπας τὸ πόσοι εἶναι αὐτοῦ, ὑπερεθαύμασε καταγινώσκων μας, διότι ἐὰν εἰς τὸν μακαρισμένον ἐκεῖνον τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἐθαύμαζον, πῶς εἶχεν ἐδῶ τόσους καὶ ἑκατηγόρουν τον, ὅτι εἰς τὴν ξενιτεῖαν νὰ τρέφῃ τόσους μὲ ξένα δουκᾶτα καὶ ξένας 5 ἐλπίδας, πόσω μᾶλλον τώρα, ὅπου ἦλθον καὶ ἄλλοι πλειότεροι, παρὰ ὅπου ἦσαν ἐδῶ, καταγινώσκονται των καὶ κατηγοροῦσίν των, καὶ μάλιστα εἰς αὐθεντόπουλα νέα καὶ ὄρφανά, ὅπου οὔτε ἀξίωμα οὔτε ὄνομα οὔτε φήμην ἔχουσι. καὶ οὐ μόνον καταγινώσκουσίν των, ἀμὴ οὐδὲ βούλονται νὰ ἐξοδιάζωσιν ἕνα 10 τρνέσι πλέον· καὶ ἄμποτε τὸ μᾶς ἔταξαν νὰ τὸ φυλάζωσι τελείως καὶ νὰ μηδὲν μεταβληθῶσιν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐποίησαν.

Διὰ τοῦτο εἶναι χρεια νὰ φροντίζῃ ἡ εὐγενεῖα σου μετὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ Κριτοπούλου τοῦ ἱατροῦ τοῦτο, ὅπου κατὰ τὸ παρὸν ἔχετε τὴν φροντίδα τῶν αὐθεντοπούλων, ἔστ' ἂν στήσωμεν τίς νὰ τὰ διοικῇ ἢ τίς εἶναι ἀναγκαῖος νὰ κρατηθῇ· καὶ μετὰ ταῦτα θέλουσι μερισθῇ μετὰ βουλῆς ἐδικῆς μας εἰς 15 ἐκείνους ὅπου θέλουσιν ἀπομείνει. ἐμένα γοῦν προηγουμένως φαίνεται μοι ὡς ἀναγκαιότατον, ὅπου δὲν ἤμπορεῖ νὰ λείψῃ, πρῶτον ὁ ἱατρός, δεῦτερον ὁ διδάσκαλος Ἑλληγ, τρίτον ὁ διδάσκαλος Λατῖνος, τέταρτον ὁ δραγουμάνος. οὔτοι γοῦν εἰσὶν ἀναγκαιότατοι, καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ λείψωσιν· ἔτι δὲ καὶ εἰς ἡ δύο παπᾶδες Λατῖνοι εἶναι ἀναγκαιότατοι διὰ νὰ ψάλλωσι λειτουργίαν λατινι- 20 κὴν συνεχῶς. εἶναι γὰρ χρεια νὰ ζῶσι τὰ παιδιά λατινικῶς, ὡς ἐβούλετο καὶ ὁ μακαρισμένος ὁ πατήρ των. καὶ οἱ ἄρχοντες ὅπου θέλουσιν εἰσθαι μετ' ἐκείνους εἶναι χρεια νὰ προσέχωσιν εἰς τοῦτο, νὰ μηδὲν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ πάπα, ὡσὰν τὸ ἐποίησαν εἰς τὴν στράταν ὅπου ἤρχεσθε· διότι, ἂν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἶναι χρεια νὰ φεύγωσι 25 καὶ ἀπὸ τὴν Φραγκίαν· οὐδὲ τινὰς γὰρ θέλει ἄνθρωπον, ὅπου τὸν ὀνομάζει ἄπιστον καὶ αἰρετικὸν καὶ ἀποστρέφεται τον φανερά.

Ἄφ' ὅτου γοῦν τοῦτοι οἱ ἀναγκαῖοι τοὺς οὖς εἶπαμεν νὰ κατασταθῶσι καὶ σταθῇ τὸ μερτικόν των, τότε θέλει εἰσθαι· τοῦτο δὲ θέλω τὸ κυττάξει ἐγὼ ἐδῶ, καὶ θέλω τοὺς καταστήσει, τότε θέλετε ἰδεῖ τὸ ὑπόλοιπον πόσον 30 εἶναι καὶ πόσον ἀπομένει ἀπὸ τὰ ,ας' φλωρία, καὶ τότε ἡ εὐγενεῖα σας ὄλοι ἀντάμα θέλετε ἀποκαταστήσει τίς νὰ ἀπομείνη καὶ τί νὰ ἔχη ὁ καθ' εἰς μετὰ

1 φυλάττουν Λ φυλάττουσιν Μ Ρ | 2 καταγινώσκων Λ καὶ καταγινώσεται Μ Ρ | 2 διότι Λ καὶ γὰρ Μ Ρ | 2 τὸν μακαρισμένον] Μ Ρ *pro pos.* τὸν αὐθέντην | 6 καταγινώσκονται Λ καταγινώσκοντες Μ Ρ | 7 οὔτε (*tr*) Μ Ρ οὐδὲ Λ | 8 των Λ τους Μ Ρ | 8 ἀμὴ Λ ἀλλ' Μ Ρ | 9 ἄμποτε Λ Ρ ἄμποτες Μ | 10 ὡς Λ ὡσπερ Μ Ρ | 10 ἐποίησαν Μ Ρ *trp. ante* καὶ ἄλλοτε | 11 διὰ τοῦτο Λ δι' αὐτὸ Μ Ρ | 11 ἄρχοντος Λ Ρ ἀρχόντου Μ | 13 ἔστ' ἂν στήσωμεν Λ ἐπαναστήσωμεν Μ ὥστε νὰ θήσωμεν Ρ | 14 μερισθῇ *scripsit Lampfr.* μερισθῆν Μ μερισθεῖ Λ μερισθῇ Ρ | 15 ἀπομείνει Λ ἀπομένει Μ ἀπομείνη Ρ | 15 μοι Λ με Μ Ρ | 20 ὡς Λ ὡσπερ Μ Ρ | 21 ὁ πατήρ Λ] Μ Ρ *om.* ὁ | 21 μετ' ἐκείνους Μ Ρ μαζί τους Λ | 22 προσέχωσιν Μ Ρ προσέχονται Λ | 22 μηδὲν Μ Ρ μὴ Λ | 27 οὖς Μ Ρ τοὺς ὁποίους Λ *in marg.* | 28 σταθῇ Λ στηθῇ Μ νὰ σταθῇ Ρ | 28 κυττάξει *corr. Lampfr.* κοιτάξει Λ κοιτάξη Ρ καὶ τάξει Μ | 29 καταστήσει Λ καταστήσει Ρ καταστήσει Μ | 29 ἰδεῖ Λ ἰδεῖν Μ ἰδέτε Ρ | 30 ,ας' Λ Μ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἕξ Ρ | 30—31 ὄλοι . . . ἀπομείνη Λ Μ θέλετε ἀποκαταστήσει ὄλοι ἀντάμα τίς νὰ ἀπομένη Ρ

καὶ βουλῆς ἡμετέρας. ἐμένα οὖν φαίνεται μου, ὅτι ὅσον εἶναι πλείονες καὶ ἐλαφρότεροι, ὅπου μέλλουν νὰ ἀρκεσθοῦν μὲ ὀλίγον ὁ καθ' εἷς, εἶναι δὲ ἄλλως χρήσιμοι, τόσον θέλει εἶσθαι κάλλιον, διότι θέλουσιν ἔχει τὰ παιδιά πλείονα συντροφίαν καὶ πλείονα δουλοσύνην καὶ πλείονα τιμῆν. ὁμῶς τοῦτο θέλομεν τὸ σκεφθῆ ἄντάμα, καὶ θέλομεν ποιήσει τὸ κάλλιον. 5

Ἡ εὐγενεία σου εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ὡσπερ διοικητῆς τῶν παίδων μετὰ τοῦ Κριτοπούλου. εἶναι ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ φροντίζετε τὴν παιδείσιν τῶν καὶ τὰ ἤθη των, νὰ γείνουν καλὰ καὶ πεπαιδευμένα, ἂν θέλετα νὰ ἔχουν τιμῆν ἐδώ. εἰ δὲ μή, θέλουν τὰ καταφρονήσει καὶ αὐτὰ καὶ ἐσᾶς ἐδώ, καὶ οὐδὲ στραφῆ θέλουν νὰ σᾶς ἴδοῦν. μὲ τὸν μακαρίτην τὸν αὐθέντην τὸν πατέρα τους ἔσυν- 10 τύχαμεν περὶ τούτου· καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο νὰ τὰ ἐνδύσῃ καὶ νὰ τοὺς ποιήσῃ νὰ ζοῦν φράγκικα παντελῶς, ἤγουν νὰ ἀκολουθοῦσι τὴν ἐκκλησίαν ὡσάν καθ' εἷς Λατῖνος, οὐχὶ ἀλλέως, νὰ ἐνδύνωνται λατινικῶς, νὰ μάθουν, νὰ γονατίζουν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὸν πάπαν καὶ τοὺς καρδιναλέους καὶ τοὺς ἄλλους αὐθέντας, νὰ ἀποσκεπτάζωνται τὸ κεφάλι τους, νὰ τιμῶσι τοὺς χαιρε- 15 τῶντας αὐτούς, ὅταν ὑπάγουν, νὰ ἴδοῦν καρδινάλιν ἢ ἄλλον ὁμοιον αὐθέντην, νὰ μηδὲν κάθωνται ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουν, καὶ ἀπέκει, ὅταν τοὺς εἶπῃ ἐκεῖνος, νὰ σηκωθῶσιν. ὁ δὲ μακαρίτης ἐκεῖνος ἔλεγεν, ὅτι καὶ πολλάκις ἂν τοὺς τὸ εἶπωσι, νὰ μηδὲν κάθωνται. αὐτὰ οὖν ὅλα ἐνθυμᾶσθέ τα νὰ τοὺς νουθετήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε καλὰ. ἔτι ποιήσατε, ὅτι καὶ τὸ βάδισμά 20 τους τὰ εἶναι σεμνὸν καὶ τίμιον, ἢ ὁμιλία τους χρησιμωτάτη, καὶ ἡ φωνή τους νὰ εἶναι μετρία καὶ ἤρεμος, τὸ βλέμμα τους προσεκτικόν, νὰ μηδὲν χάσκουν ἐνθεν κάκειθεν· ἄς τιμοῦν πάντας, ἄς ἀγαποῦν πάντας, ἄς συντυχαίνωσι πάντας, καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς ξένους, μετὰ τιμῆς· νὰ μὴν εἶναι ἀλαζονικοί· ἄς εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἤρεμοι καὶ νὰ μηδὲν ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι 25 βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἄς ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον τους, ὀρφανοί, ξένοι, ὀλόπτωχοι, ὅτι εἶναι χρεῖα νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια, καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἔχωσιν ἀρετὴν, ἂν δὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν δὲν εἶναι ταπεινοί, ἂν δὲν τιμῶσι πάντας, οὐδὲ τοὺς θέλουν τιμήσει οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουν τοὺς ἀπο- 30 στρέφεσθαι πάντες.

Αὐτὰ οὖν ὅλα φρόντισέ τα καλὰ καὶ ἡ εὐγενεία σου μετὰ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ γομάριν ἐπάνω σας εἶναι. πρὸς τούτοις ἄς ἐπιμελοῦνται νὰ μάθουν γράμματα, νὰ προκόψουν, νὰ μὴν ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι εὐγενικοί. ἡ εὐγένεια

1 ἐμένα Λ Μ ἐμέ Ρ | 1 μου Λ Μ με Ρ | 1 καὶ Λ Μ] Ρ om. | 2 ἀρκεσθοῦν Λ ἐρκεθοῦν Μ Ρ | 3 ἔχει Λ ἔχη Ρ ἔχειν Μ | 5 σκεφθῆ corr. Lampf. σκεφθεῖν Λ σκέψασθαι Μ Ρ | 5 ποιήσει Λ ποιήσῃ Ρ ποιήσειν Μ | 8 γείνουν corr. Lampf. γίνουιν Μ γένουν Ρ εἶναι Λ | 9 στραφῆ corr. Lampf. στραφῆ Ρ στραφεῖν Λ Μ | 12 ὡσάν καθ' εἷς Λατῖνος Λ κατὰ πάντα ὡσάν Λατῖνοι Μ Ρ | 13 ἐνδύνωνται Μ ἐνδύνωνται Λ πορεύωνται Ρ | 17 κάθωνται Λ καθίσουν Μ Ρ | 18 σηκωθῶσιν Λ σηκωθοῦσιν Μ ἀσυκωθῶσιν Ρ | 19 ἂν τοὺς . . . κάθωνται Λ αὐτούς τὸ εἶπε νὰ μηδὲν καθίσωσιν Μ Ρ (μηδὲν] μὴ Λ) | 23 χάσκουν Λ χάσκωσιν Μ Ρ | 23 ἄς ἀγαποῦν πάντας Μ Ρ] Λ om. | 24 πάντας καὶ τοὺς Μ Ρ πᾶσι καὶ εἰς τοὺς Λ | 29 τοὺς θέλουν Μ Ρ τοὺς θέλουσι Λ | 29 τιμήσει] τιμήσειν Μ | 30 πάντες Λ πάντας Μ Ρ | 31 φρόντισέ Lampf. φρόντισε Λ φροντίσατε Μ Ρ | 31 καλὰ καὶ Λ] Μ Ρ om. | 32 μάθουν Μ Ρ μάθωσι Λ

χωρίς ἀρετῆς δὲν εἶναι τίποτες, καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὅπου ἔχουν
 μεγάλας αὐθεντείας ἢ ἀρχάς, μάλιστα δὲ εἰς αὐτοὺς ὅπου ἔχασαν ὄλα. διὸ ἄς
 σπουδάζουν νὰ μαθαίνωσιν, ἄς ἔχουν εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν
 εἰς τὴν εὐγενεῖαν σου καὶ εἰς τὸν ἰατρὸν ὅπου τοὺς ἀνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν δι-
 5 δάσκαλόν τους, καὶ ἄς σᾶς ὑπακούωσι καὶ ἄς ποιῶν τὸ εἶ τι τοὺς λέγετε ἐξ
 ἅπαντος. ἄς μάθῃ ὁ καθ' εἰς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ
 πλέον μικρὸν εἰς τὸν πάπαν νὰ τὸ εἴπωσι τὸν πάπαν γονατιστοὶ καὶ ἀποσκε-
 παστοὶ, ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ νὰ μὴδὲν γένη ἄλλέως. ὅταν περιπατοῦν εἰς τὴν
 στράταν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκεπάζονται τοὺς καὶ τιμοῦν τοὺς, ἄς ἀποσκε-
 10 πάζονται καὶ αὐτοὶ τὸ καπάσι τοὺς ἢ ὀλότελα ἢ πλεῖον ἢ ὀλιγώτερον ὡς
 πρὸς τοὺς ἄνθρώπους. ὁμοίως καὶ ἂν ἔρχονται ξένοι εἰς τὸ σπῆτί τους τίμιοι
 ἄνθρωποι, νὰ τοὺς βλέπωσιν, ἄς τοὺς προσηκόνωνται, ἄς τοὺς ἀποσκεπάζων-
 ται, ἄς τοὺς παρεκβαίνωσι κατὰ τοὺς ἄνθρώπους, ἄς συντυχαίνωσιν ὀλίγα καὶ
 ἔντιμα καὶ εὐχαριστικά καὶ ταπεινά, νὰ μὴ γελῶσι ποσῶς, νὰ μὴ διαχέωνται,
 15 ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ σοβαροῦ φρονήματος ἄς τοὺς συντυχαίνωσιν. εἰς
 τὴν τροφήν τους ἄς εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. εἰς τὸ τραπέζι τῶν ἄς
 κάθωνται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδείσεως. ἂν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι
 εἰς τοὺς ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικούς των. ἄς μὴν
 ἀναισχοντοῦν τινά. συνηθίσατέ τους ἀπὸ τώρα καλὰ ἤθη καὶ ταπεινά καὶ
 20 ἡμερᾶ. ἄς μανθάνωσιν ἀπὸ τώρα νὰ γονατίζουν ἐπιτήδεια καὶ εὐμορφα καὶ
 ἄς μὴν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν, ὅτι μεγάλοι ῥηγάδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν.
 ὅταν ἐσεβαίνουν εἰς ἐκκλησίαν λατινικὴν, ἄς γονατίζουν καὶ ἄς εὐχωνται
 ὡσπερ οἱ Λατῖνοι. ὑπάγετέ τους συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰς λειτουρ-
 γίας, καὶ ἄς στέκωνται μετὰ εὐλαβείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτας, χωρὶς
 25 λαλιᾶς. ἄς γονατίζουν καὶ ἄς ἀποσκεπάζωνται ὡσπερ καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ ἄς
 μιμοῦνται ἐκείνους. ἂν οὕτω ποιῶσι, θέλουσι βοηθηθῆ, θέλουν ἔχει τιμὴν
 παρὰ πάντας, θέλω δυνηθῆ καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. εἰ δὲ τάναντία ποιοῦσιν,
 ἐγὼ δὲν θέλω δυνηθῆ νὰ τοὺς βοηθήσω οὐδόλως, οἱ ἄνθρωποι θέλουσι τοὺς
 ἀποστραφῆ, καὶ τινὰς δὲν θέλει τοὺς τιμήσει οὐδὲ ποσῶς.

30 Καὶ ταῦτα οὐ λέγω, οὐδὲ γράφω τὴν εὐγενεῖαν σου καὶ τοὺς ἄλλους με
 τόσην πολυλογίαν εὐκαιρα καὶ μάταια, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λέγετε συνεχῶς τὰ
 αὐθεντόπουλα, νὰ ποιήσετε νὰ τοὺς τὰ ἀναγινώσκη καλῶς καὶ συνεχῶς ὁ

1 ἔχουν] M P *add.* καὶ | 2 μάλιστα δὲ εἰς Λ *corr.* *ex* ἢ μάλιστα] καὶ μᾶλλον
 εἰς M P | 3 μαθαίνωσιν Λ μάθωσιν M P | 4 ἀνέθρεψε Λ ἐνέθρεψε M P | 5 τὸ εἶ
 τι Λ τὸ M ἐκεῖνο ὅπου P | 7 ἀποσκεπαστοὶ M P ἀσκεπεῖς Λ | 8 νὰ μὴδὲν M P
 μή Λ | 12 προσηκόνωνται *corr.* *Lamp.* προσυκόνωνται Λ προσηκονοῦνται M P | 13 ὀλίγα
 καὶ ἔντιμα Λ ὀλίγα μὲν, ἔντιμα δὲ M P | 14 (*bis*) νὰ M P] Λ *om.* | 14 διαχέωνται Λ
 διαχέτωνται M P | 15 τους Λ των M P | 19 συνηθίσατε Λ συνηθίσετε M P | 20 ἄς Λ
 νὰ M P | 22 ἐσεβαίνουν *corr.* *Lamp.* σεβαίνουν Λ ἐμβαίνωσιν P | 22 ἐκκλησίαν M P
 τὴν ἐκκλησίαν Λ | 22 καὶ ἄς Λ] καὶ *om.* M P | 26 βοηθηθῆ Λ βοηθηθῆ P βοηθη-
 θεῖν M | 26 ἔχει Λ ἔχη P ἔχειν M | 29 ἀποστραφῆ *corr.* *Lamp.* ἀποστραφεῖ Λ ἀπο-
 στραφῆ P ἀποστραφεῖν M | 29 τιμήσει *corr.* *Lamp.* τιμήση Λ τιμήση P τιμήσειν M |
 30 καὶ ταῦτα . . . γράφω Λ ταῦτα δὲν λέγω γράφειν M P | 32 ποιήσετε Λ ποιήσητέ
 τους M P | 32 καλῶς καὶ συνεχῶς Λ] M P *om.* καλῶς καὶ

διδάσκαλός των, νὰ τὰ γροικοῦν καλὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. ἐκείνους ἤθελα τὰ γράψει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ὡς νέοι ἀκόμη δὲν τὰ γροικοῦν καλὰ, δι' αὐτὸ γράφω τα τὴν εὐγένειάν σου νὰ τοὺς παραινῆτε καὶ ἀπὸ λόγου μας καὶ ἀπὸ λόγου σας νὰ ποιῶσιν ὡσὰν γράφομεν.

Ἐνταῦθα εἶναι θαιατικὸν κατὰ τὸ παρὸν. δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μὲ τὴν 5 βοιλὴν τῶν ἀρχόντων ὅπου εἶναι ἐδῶ καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ ἁγιωτάτου πάπα νὰ μὴν ἔλθουν τὰ αὐθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγκῶνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τέπος εἶναι γερὸς, ἀμὴ νὰ διαβῆτε νὰ ὑπάγετε εἰς ἄλλην χώραν, τὴν λέγουσι Τζίγκολον, ἔπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ στέκεσθε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου μὲ τοὺς αὐθεντοπού- 10 λους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπη νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡσὰν βουλευόνται καὶ οἱ ἄρχοντες ἔπου εἶναι ἐδῶ. ὁ μακαριώτατος πάπας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν λεγάτον τῆς Μάρκας, ἔπου νὰ σᾶς βοηθήσῃ καὶ νὰ σᾶς συνδράμῃ εἰς εἴ τι εἶναι χρεῖα. αὐτοῦ εἶναι καὶ τις ἐπίσκοπος τοῦ Ὄσμου, ἔπου εἶναι ἰδικὸς μου καὶ ἤτον καὶ δουλευτῆς τοῦ 15 ἁγίου δεσπότη. τὸ Τζίγκολον εἶναι ἐνορία του, καὶ ἔχει καὶ ἐκεῖ καλὸν ἐσπήτιον. καὶ θέλει σᾶς τὸ δάσει νὰ κατοικήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σᾶς συνεργῆσει καθὼς εἶναι τὸ δυνατόν.

Ἐκ Ῥώμης, Αὐγούστου θ' ἡμερῶν, αὐξέ' ἔτους. Ὁ Βησσαρίων καρδινάλιος καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

20

60. Βησσαρίων

Καρδινάλιος καὶ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ λαμπροτάτοις τρισὶν ἄρχουσιν.

Χάρις ὑμῖν εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς ἀντιλήψεώς σας μὲ τὸ κατάστιχον τῆς μοιρασίας ἔπου ἐποίκατε. ἡμεῖς μὲν οὖν 25 ἐνομίζαμεν, ὅτι ἡ εὐγένειά σας ὅπου εἴστε ἀναγκαιότατοι νὰ σᾶς τύχη τίποτε

1 γροικεῖν Λ γρικεῖν P ἀγροικεῖν M | 1 ἤθελα τὰ *corr.* Lampr. ἤθελα τοὺς Λ τὰ ἤθελα M P | 2 γράψει *corr.* Lampr. γράψῃ Λ γράψειν M P | 3 τὴν εὐγένειαν] τῆ εὐγενά' α Λ | 3 μας Λ μου M P | 3 λόγου Λ ἐδικοῦ M P | 5 μὲ τὴν Λ μετὰ M P | 8 Ἀγκῶνα M P Ἀγκόνα Λ | 8 γερὸς Λ M εὐκρατος P | 9 ὑπάγετε M P ὑπάγητε Λ | 9 τὴν Λ M ὅπου τὴν P | 9 Τζίγκολον Λ Τζίκολον M T ζέκουλον P | 10 στέκεσθε Λ στέκετε M στέκωνται P | 10—11 ἕως . . . αὐθεντοπούλαν Λ M εἰς τὸν Σ. πτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον οἱ αὐθεντόπουλοι καὶ ἡ αὐθεντοπούλα P | 12 βουλευόνται Λ βούλονται M P | 12 καὶ οἱ ἄρχοντες Λ M] P *cm.* | 26 εἴστε Lampr. ἦστε E

Ep. 60. Dieser und der folgende Brief, beide vom 16. August 1465, bilden eine Ergänzung zu dem Brief an den Erzieher des Prinzen. Empfänger sind die ἄρχοντες εὐγενεστάτοι καὶ λαμπρότατοι im weiteren Gefolge, denen Bessarion auf ihre Anfrage über die jährlich ihnen zukommenden 1200 fl. Aufschluß gibt. Mit Namen werden sie nicht genannt. Lampros vermutet in ihnen: Μεγαφᾶς, Κόντος und Νικολός, die später zur Umgebung Manuels gehörten und dessen Flucht nach Konstantinopel verhindern sollten.

Lampros fand den Brief handschriftlich im Escorial, Cod. gr. Σ III 1 (= E); seine Ausgabe im Νέος Ἑλληνομνήμων V (1908) 35 sq.

ἱκανὸν καὶ ἀνάλογον ὅπου νὰ ζῆτε καὶ νὰ δουλεύετε καλῶς τὰ αὐθεντόπουλα,
 καὶ οὕτως τὸ ἐνθυμούμεθα ἐξ ἀρχῆς, οἱ δὲ ἄλλοι νὰ λάβωσι τὸ λειπόμενον.
 ἐπειδὴ δὲ τὴν εὐγένειάν σας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οὕτως ἔδοξε καλὸν μὲ
 κοινήν βουλήν, ἀρέσκει καὶ ἡμῖν. ἀλήθεια οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ὅλοι ἐντάμα, ὡς
 5 φαίνεται, οὐδὲν ἀρκοῦνται. ἂν γοῦν ἔναι οὕτως, τίποτε οὐδὲν ἐγένετο, ὡς
 ὁμοιάζει, καὶ εἴ τι ἐποίκετε, ἀκόμη οὐδὲν ἔναι βέβαιον. γράφουσί μας γὰρ
 ὅλοι ἐντάμα καὶ λέγουν πῶς οὐδὲ ποσῶς τοὺς σώνει καὶ ὅτι θαρροῦν εἰς ἐμένα
 νὰ τοὺς διορθώσω καὶ νὰ τοὺς ἀναπαύσω καλά. θαυμάζω γοῦν εἰς τὴν θαυμα-
 στήν σας γνῶσιν πόθεν θαρροῦσι καὶ θαρρεῖτε νὰ διορθόνω ἐγὼ τὰ τοιαῦτα,
 10 καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ τοσαύτας φοράς εἶπαμεν τὴν εὐγένειάν σας τὸ πῶς ἡμεῖς πλέα
 οὐδὲν δυνάμεθα, οὔτε βουλόμεθα ἀναδέξασθαι πλέον γουμάριν. γράφομεν ἄλλο
 πιττάκιν κοινὸν πρὸς πάντας τοὺς ἄρχοντας, ὅπερ ἔστω κοινὸν καὶ τῇ ἀντι-
 λήψει σας, ἐπειδὴ πρὸς πάντας τὸ γράφομεν καὶ τὸ ἴσον ἐκείνου. ἔχομέν το
 καὶ ἡμεῖς ἐδῶ εἰς ἐξέτασίν μας καὶ εἰς μαρτυρίαν εἰς τὸ μέλλον. ὁ σκοπός
 15 μας ὅλος ἔναι ὡσαν τὸ γράφομεν ἐκεῖ, καὶ ἅς εἶναι ὅλοι βέβαιοι εἰς τοῦτο.
 ὁ Θεὸς οἶδεν, ὅτι πλέον ἀγαποῦμεν ἡμεῖς νὰ θεραπεύσωμεν πάντας, ἂν ἐδυνά-
 μεθα παρὸ ἑποῦ ἀγαπᾶ εἰς ἕκαστος νὰ θεραπευθῇ. ἀλλὰ τὰ ἀδύνατα οὐδὲ ὁ
 Θεὸς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν. ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος εἶη μεθ' ὑμῶν.
 Αὐγούστου ις' ἐν Ῥώμῃ.

61. Βησσαρίων

Καρδινάλιος καὶ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Τοῖς εὐγενέσιν ἄρχουσι πᾶσιν

ἅμα τοῖς ἐν δουλοσύνῃ τῶν αὐθεντοπούλων Ῥωμαίων εὐρισκομένοις.

Χάρις εἶη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πᾶσιν ὑμῖν.

25 Ἐδεξάμεθα τὰ γράμματά σας. εἶδομεν καὶ τὸ κατάστιχον τῆς μοιρασίας
 ὅπου ἐγένετο. γράφετέ μας γοῦν, ὅτι ἔναι ὀλίγον καὶ οὐδὲν σας σώνει καὶ
 ὅτι θαρρεῖτε εἰς ἡμᾶς νὰ σᾶς ἀναπαύσωμεν καλῶς καὶ ἀρκούντως. ὅτι μὲν
 οὖν ὀλίγον ἔναι καὶ οὐδὲν σας σώνει, ἢ ἀλήθεια οὕτως ἔχει. πλὴν ἐπειδὴ ἔττι
 σᾶς ἔδοξε καλὸν καὶ ἐδέξασθέ το, πρέπει νὰ ἀρκεσθῆτε καὶ πλέα νὰ μηδὲν
 30 ποιήσετε λόγους περὶ τούτου. εἰ μὲν γὰρ κατεδέξασθέ το, ἢ ὡς ἀρκετὸν ὡς
 πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰ πράγματα καὶ διὰ νὰ πληρώσετε τὸ χρέος σας, ὅτι
 εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς δυστυχίας χρεωστεῖτε νὰ δουλεύσητε τοὺς υἱοὺς
 τῶν αὐθεντῶν σας ὅπου σας ἐτίμησαν καὶ ἐπρόκοψαν ὅταν ἐδύνοῦτο καὶ χωρὶς

6 ὁμοιάζει *Lampfr.* ὁμιάζει E | 9 διορθόνω *Lampfr.* διορθώνω E | 12 πιττάκιν
Lampfr. πιτάκιν E | 27 σᾶς ἀναπαύσωμεν *Lampfr.* σᾶς ἀναπαύσομεν E

Ep. 61. Gleichzeitig mit dem vorhergehenden Brief gibt Bessarion der weiteren
 Dienerschaft der Prinzen Bescheid auf deren Schreiben über ihre Lage und Einkünfte.
 Überliefert ist er mit dem vorhergehenden im Escorial Cod. gr. Σ III 1 und heraus-
 gegeben von Lampros im *Néος Ἑλληνομνήμων* V (1908) 36 sq.

καμμίας δόσεως, καλῶς ἐποιήσατε καὶ τὸ πρέπον καὶ δίκαιον. καὶ λοιπὸν πρέπει νὰ ἀρκεσθῆτε καὶ νὰ ἀναπαύεσθε. εἰ δὲ ἔναι ὅτι ἐδέξασθε τοῦτο ἐλπίζοντες νὰ λάβητε πλεόν ἀπ' ἐμοῦ ἢ ἀπ' ἄλλου τινός, θαυμάζω εἰς τὴν γνῶσιν καὶ φρόνησίν σας. εἰς τί ἐλπίζετε; τὰ αὐθεντόπουλα ἀπὸ τὸ μερτικόν των τοῦτο τὸ ὀλίγον οὐδὲν θέλουν ἡμπορέσει νὰ σᾶς δώσουν τίποτε πλεόν, ἐπειδὴ 5 μόνον τοὺς σώνει. ἄλλην ἀρχὴν καὶ αὐθεντίαν οὐδὲν ἔχουν κατὰ τὸ παρόν, ὅπου ἀπ' ἐκεῖ νὰ σᾶς βοηθοῦσιν. ὁ ἀγιώτατος πάπας καὶ πλεόν οὐδὲν θέλει δώσειν. πόθεν οὖν θαρρεῖτε νὰ σᾶς ἀναπαύσω ἐγώ; βουλευομαί σας ὅτι νὰ ἀναπαύεσθε ὁ καθείς εἰς ὃ ἐτάξατε εἰς τὴν μέσσην σας, καὶ μηδὲν ἐλπίζετε πλεόν τίποτε. ὡς ἐξεύρει ὁ Θεός, καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν μου πλεόν ὀρέγομαι ἐγὼ νὰ σᾶς ἀνα- 10 παύσω ἀξίως ἂν ἦτον δυνατόν παρὸ ὅπου τὸ ὀρέγεσθε ἐσεῖς. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατον ἔναι, οὔτε ὁ Θεός οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἀπαιτοῦσι τὰ ἀδύνατα. δι' αὐτὸ ἀξιούμεν τὴν εὐγένειάν σας νὰ μηδὲν θαρρῆτε εἰς ἡμᾶς ποσῶς, διότι, ὡσὰν τὸ εἶπαμεν πολλάκις, οὐδὲν θέλομεν εἰπεῖν περὶ τούτου πλεόν λόγους τινὰ οὐδὲ ἀπολογηθεῖν θέλομεν. καὶ ἤδη ἐξαιτιαζόμεθα καὶ διαμαρτυρόμεθα, ὅτι 15 οὕτως θέλομεν ποιήσει. καὶ τούτου τοῦ πιττακίου κρατοῦμεν τὸ ἴσον διὰ μαρτυρίαν καὶ διὰ ἐξέτασίν μας εἰς τὸ μέλλον διὰ νὰ μηδὲν μας κατηγορήσῃ κανείς, ἀμὴ ἂν κοπιᾶσῃ καὶ ἐξοδιάσῃ καὶ ἔλθῃ ἐδῶ, θαρρῶν νὰ τὸν θεραπεύσωμεν καὶ ἀποτύχῃ, νὰ κατηγορῆ τὸν ἑαυτὸν του καὶ οὐχ ἡμᾶς. βουλευόμεθα σας δὲ ἵνα ἕκαστος ἀρκεσθῆ εἰς τὴν μοιρασίαν ταύτην, ἐπειδὴ κοινῇ βουλῇ 20 ἐγένετο, καὶ οἷος ἀρκεσθῆ, ἃς δουλεύῃ καλὰ καὶ ἐπιμελημένα τὰ αὐθεντόπουλα καὶ ἃς εἶναι πάντοτε κοντὰ των καὶ ἃς τοὺς συντροφιᾶζουν πανταχοῦ διὰ νὰ ζοῦν μετὰ τιμῆς καὶ νὰ μηδὲν στέκωνται μοναχοί των, ἐπειδὴ τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ πρέπον.

Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν.

25

Ἐν Ῥώμῃ Αὐγούστου ις'.

Τὸ γράμμα τοῦτο τὸ κοινὸν πρὸς πάντας τοὺς ἄρχοντας ὅπερ ἐστὶ κοινὸν καὶ εἰς τὴν εὐγένειάν σας ποιήσετε νὰ ἀναγνωσθῆ καλὰ ἐμπρὸς εἰς ὅλους καὶ ἃς ἐγροικηθῆ καλὰ, νὰ μηδὲν κατηγοροῦν ἐμᾶς μετὰ ταῦτα, νὰ μηδὲ βαρύνουσί μας. ἃς εἶναι γὰρ ὅλοι πληροφορημένοι, ὅτι πλεόν οὐδὲν δυνάμεθα, 30 ὡσπερ τὸ ἐγροικᾶ καὶ ἡ εὐγένειά σας. τοὺς ἄλλους τοὺς ὀσπητικούς οὐδὲν τοὺς διορθόνομεν ἡμεῖς ἀκόμη, ἐπειδὴ ἀπαντέχω ἀκόμη νὰ ἴδω τί θέλει γένειν εἰς τὴν μέλλουσαν ἀπεκβολήν· διότι εἶναι τινὰ ὅπου με ποιοῦσιν ἀμφίβολον. ὡς ἂν οὖν ἴδω, οὕτως θέλω ποιήσειν. ὅμως τὸ πλεόν μέρος ἐκείνων εἶναι οὕτως ἀναγκαῖοι, ὅτι καὶ κομμάτιν ψωμῖν ἂν ἀπομείνῃ τοὺς αὐθεντοπούλους, 35 ἔναι χ<ρεῖα> νὰ τὸ μοιράσουν μετ' ἐκείνους, ἂν μόνον καὶ ἐκεῖνοι ἀρκεσθῶσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ δύναται νὰ γένη.

1 καμμίας *Lampfr.* καμίας E | 23 στέκωνται *Lampfr.* στέκονται E | 31 ὀσπητικούς *Lampfr.* ἰσπητικούς E | 32 διορθόνομεν *Lampfr.* διορθώνομεν E | 35 κομμάτιν *Lampfr.* κομάτιν E